

УДК 316.624

ОСНОВНІ ТЕНДЕНЦІЇ ЗЛОЧИННОСТІ НЕПОВНОЛІТНІХ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Федосова Олена Валеріївна

кандидат юридичних наук,

старший науковий співробітник,

провідний науковий співробітник НДЛ

з проблем протидії злочинності ННІКМ ХНУВС

Злочинність неповнолітніх на сьогодні є нагальною проблемою суспільства. В останні роки спостерігаються тенденції її зростання, які викликані непростими соціально-економічними умовами, що супроводжують сучасний період розвитку держави, а також багатьма іншими чинниками, що виникають у переломні моменти становлення правової, демократичної та соціальної держави в Україні.

Стан протидії злочинам, що вчиняються неповнолітніми, перебуває на посиленому контролі керівництва держави і Міністерства внутрішніх справ України. Вони розглядають протидію злочинності неповнолітніх як один із головних напрямків своєї діяльності. Так, Постановою Кабінету Міністрів України № 1039-р від 12 жовтня 2011 року затверджено план заходів щодо реалізації Концепції розвитку кримінальної юстиції в Україні, яка передбачає з 2011 по 2016 рік певні дії із удосконалення системи профілактики дитячої злочинності, запровадження інноваційних методів та форм роботи з дітьми, схильних до вчинення правопорушень, сприяння програмі відновного правосуддя щодо неповнолітніх, надання правової допомоги, запровадження додаткових форм впливу на неповнолітніх правопорушників шляхом залучення їх до суспільно корисної праці.

Прагнення України стати повноправним учасником міжнародного співтовариства призвело до ратифікації низки міжнародних документів, що стосуються захисту прав неповнолітніх, які вчинили злочин. Україна взяла на себе виконання обов'язків, передбачених Конвенцією ООН про права дитини, Всесвітньою декларацією про забезпечення виживання, захисту і розвитку дітей. Втілення в життя вимог цих документів потребує від Української держави невідкладних дій, спрямованих на пріоритетне ефективне вирішення проблем дитинства.

Основним законодавчим документом в усіх аспектах права виступає Конституція України, нормами якої встановлено і гарантується охорона і захист прав, свобод та інтересів сім'ї і людини. Саме цей базовий документ держави є правовою основою для розробки і розвитку інших законодавчих актів, галузей національного права, прийняття підзаконних відомчих нормативних актів, втілення спеціальних програм і заходів.

Що стосується науки, то її внесок у розробку цієї проблематики не можна ще визнати задовільним, хоча останнім часом намітилися позитивні зрушення. У юридичній літературі розробка проблем протидії злочинності неповнолітніх та практики досудового розслідування злочинів належить таким вченим, як Ю. В. Александров, І. М. Васильківська, А. О. Джужа, В. П. Ємельянов, Є. Д. Лук'янчиков, Г. М. Омеляненко, Н. В. Павлюк та ін. Однак, незважаючи на значний внесок названих науковців у дослідження проблем протидії злочинності неповнолітніх, слідча практика недостатньо забезпечена теоретичними узагальненнями й науково обґрунтованими рекомендаціями з методики досудового розслідування злочинів, що вчиняються за участю неповнолітніх. Недостатнє дослідження методологічних засад щодо виявлення і розслідування вказаних злочинів негативно відображається і на фактичному виконанні цієї функції правоохоронними органами.

Аналіз стану і динаміки виявлення злочинів, вчинених неповнолітніми упродовж останніх років, свідчить про те, що з 2006 до 2009 рр. відмічався спад злочинності неповнолітніх із 15234 до 11024 або на 27% зареєстрованих правопорушень, учинених дітьми. Але з 2010 року відбулося її зростання, яке продовжується по сьогоднішній день. Щодня підлітки в Україні вчиняють понад 100 злочинів, у тому числі одне вбивство або злочин із заподіянням тяжких тілесних ушкоджень, одне зґвалтування, два-три розбійні напади, вісім пограбувань, сімдесят крадіжок приватного та державного майна.

При характеристиці самого поняття злочинності неповнолітніх треба мати на увазі, що умовні вікові межі (від 14 до 18 років.) інколи створюють труднощі при аналізі процесів і явищ, що впливають на тенденції цієї злочинності і при порівнянні її з показниками дорослої злочинності. Зокрема, ряд процесів і явищ, що впливають на злочинність неповнолітніх, охоплює вікову групу дітей, що не

досягли віку кримінальної відповідальності (до 14 років), вікову групу від 18 до 21 і від 21 до 25 років (так званих молодих дорослих). Це вимагає вивчення тенденцій злочинності неповнолітніх, розробку пропозицій щодо її профілактики з урахуванням даних про правопорушення серед дітей і молодших підлітків (вікова група 10–13 років), а також в середовищі молодих дорослих.

Слід мати на увазі, що на стан, структуру, динаміку злочинності серед неповнолітніх істотно впливають деякі демографічні характеристики регіону: чисельність неповнолітнього населення; частка в них різних соціальних груп; чисельність неповних та неблагополучних сімей; частка дорослого населення із низьким культурно-освітнім рівнем та інші умови життя та виховання неповнолітніх.

Дослідження тенденцій злочинності неповнолітніх свідчить, що у порівнянні з дорослими, вона відрізняється високим ступенем активності та динамічністю. За різними даними, частка неповнолітніх в загальній злочинності складає від 8 до 12%.

Суттєвою ознакою злочинності неповнолітніх є те, що вона набуває в Україні дедалі більш організованого, групового характеру. Частка корисливих злочинів із застосуванням насильства, скоєних у групі, становить від 50 до 80 %. Найбільш розповсюдженими є злочини, які мають корисливо-насильницьку спрямованість, це – розбій, грабіж, шахрайство, вимагання, вбивство з корисливих мотивів. Кримінальні молодіжні угруповання різних ступенів організованості виявлені у всіх великих обласних центрах країни. Вони утворюються за місцем навчання чи проживання молоді.

Істотно впливає на рівень злочинності втягнення неповнолітніх у злочинну чи іншу антигромадську діяльність. Особливо небезпечними є дії, спрямовані на втягнення осіб, які не досягли вісімнадцятирічного віку, у злочинні групи, у вчинення тяжких або особливо тяжких злочинів, із застосуванням насильства, та які посягають на статеву свободу та статеву недоторканість особи. Важливим засобом запобігання цьому негативному явищу є правильне застосування законодавства про відповідальність за втягнення дітей у злочинну чи іншу антигромадську діяльність.

Ще однією гострою проблемою держави, а також і для суспільства, є дитяча порнографія. За оцінками експертів, до групи ризику потрапляють насамперед діти, які зазнають насильства в сім'ї або діти – бродяги. Також під ризик потрапляють діти – наркомани, діти – сироти, вихованці шкіл-інтернатів, безпритульні або діти з неблагополучних сімей. Особливо піддатливими для порнографічного бізнесу є малолітні втікачі від негараздів, які їх спонукали у сім'ї, самотні й позбавлені підтримки в суспільстві зі сторони дорослих.

Актуальним сьогодні є стан розслідування кримінальних правопорушень щодо малолітніх, що вчинили суспільно-небезпечні діяння до досягнення віку, з якого можлива кримінальна відповідальність.

Підсумовуючи викладене, слід зазначити, що організаційні та управлінські заходи, які вживаються щодо протидії злочинності неповнолітніх на місцях є ще недостатніми. Про це свідчать проведені перевірки діяльності підрозділів ОВС у відповідності до наказу Генерального прокурора України від 1 листопада 2012 року № 16гн «Про організацію діяльності органів прокуратури щодо захисту прав і свобод дітей». Необхідно зазначити, що якість та ефективність роботи органів досудового розслідування значною мірою залежить від організації взаємодії з оперативними працівниками, уповноваженими органами у справах сім'ї та молоді, іншими державними органами та установами, а також громадськістю. Покращання роботи за даним напрямком позитивно вплине на стан профілактики правопорушень, що вчиняються в середовищі неповнолітніх.

На закінчення хотілося б відзначити, що злочинність неповнолітніх при значних масштабах поширення вимагає рішучих, енергійних і цілеспрямованих заходів для її попередження. Для цього варто постійно удосконалювати форми і методи роботи органів внутрішніх справ, забезпечувати належним чином їх пріоритетне кадрове поповнення і матеріально-технічне оснащення. Завдання полягає насамперед у зниженні рівня злочинності неповнолітніх, недопущенні негативного впливу неповнолітніх злочинців на інших підлітків і поповнення ними рядів дорослих злочинців-рецидивістів.